

Krizsán Laura

ZÁRT AJTÓK MÖGÖTT, A SZŐNYEG ALÁ SÖPÖRVE

ERKÖLCSI KÉRDÉSEK ÉS TABUTÉMÁK PINTÉR BÉLA
DRÁMÁIBAN

Pintér Béla a kortárs magyar drámairodalom egyik legjelentősebb szerzője, művei termékeny talajt jelentenek az irodalomkritikai párbeszéd számára is. A Pintér-drámák elemzésére és vizsgálatára egyre többen vállalkoznak, munkásságáról megannyi fontos cikk és értekezés született már, a sor pedig bizonyosan bővülni fog még, hiszen Pintér műveiről mindig lehet újat mondani. E tanulmányban magam is arra vállalkozom, hogy olyan szempontok mentén vizsgáljam három szabadon választott darabját, melyek még nem kerültek részletes tárgyalásra.

Az irodalmi alapot Pintér drámái, a tudományos kiindulópontot pedig az egeri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem 2020-ban publikált, Pintér drámaírói munkásságát komplex módon vizsgáló konferenciakötete jelentette.¹ E kiadvány tárgyalja többek között a szövegekben megjelenő politikumot, a pintéri konfliktusalakítás sajátosságait, a verses beszéd funkcióját, és az (eddig) egyetlen verses darab rímeit. Pintér előszeretettel ír a feldolgozatlan, múltbéli traumákról, a sok családot és párt érintő belső gondokról, az egész társadalmat megrázó eseményekről, a szőnyeg alá söpört és elhallgatott problémákról. Gyakran mutatja meg az érem másik oldalát, és azt, hogy a tettek súlyos következményekkel járhatnak.

Elemzésem során vizsgálni kívánom a művekben felmerülő erkölcsi kérdéseket és dilemmákat, valamint a magán- és közéleti tabutémákat, melyeket két

¹ ONDER Csaba szerk., *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből: Pintér Béla drámái*, in Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Nova Series Tom. XXIII. Sectio Litterarum (Eger: Eszterházy Károly Egyetem, 2020)

csoportban tanulmányoztam: a családra és az egyénre kiható problémák (szere-
tetlenség, hűtlenség, válás, gyermektelenség, családon belüli erőszak stb.), illetve
a teljes társadalmat érintő témák (gyilkosság, cigányellenesség, pedofília, ügy-
nökkérdés, hatalommal való visszaélés). A dolgozat középpontjában álló
drámákon kívül Pintér más fontos műveiben is feltűnnek az általam kiemelt
témák (*A Sehova Kapuja*, *A Démon Gyermekai*, *A 42. hét*, *BÁRKIBÁRMIKOR*, *Fá-
cántánc*, *Szívszakadtig*), ez pedig további elemzésekhez biztosít kiindulópontot.

Pofonok közt felnőni (*A Sütemények Királynője*)

Pintér egyik korai, 2004-es drámájában, *A Sütemények Királynőjében* a családon
belüli erőszak súlyos témakörét helyezi középpontba, annak legszélsőségebb
példáit bemutatva. Ám nem elégszik meg ennyivel, az olvasó okulása (vagy két-
ségbeejtése?) érdekében szóba kerül még a gyerekgyilkosság, a hatalommal való
visszaélés, testi és mentális betegségek is, mindezt pedig (gyermeteg) szentmise
festi alá.

A családon belüli erőszak kényes téma, de Pintér szerint nem fordíthatjuk el a
fejünket. A lesújtó, de létező jelenségnek figyelmet kell szentelnünk akkor is, ha
nem akarunk. Már a dráma elején megjelenő tabusértés mellbe vágja az olvasót,
amikor Lajos bácsi az okfeltáró beszélgetés során kendőzetlenül használja a „be-
szartál” kifejezést egy kislány előtt. Pintér rámutat, hogy nem csupán a szó sze-
rinti bántalmazás van romboló hatással a gyerekek fejlődésére, hanem egy-egy
ártalmatlannak tűnő kifejezés is. Erika problémája mögött nyilvánvalóan pszi-
chés okok állnak, melyek feltárására egyedül tanára tesz kísérletet, de ő is feladja,
mikor saját szemével látja a Kosár-házban uralkodó állapotot. Szülei sem próbál-
nak segíteni a kislányon, csak újabb szidást kap, mert így próbálja „leégetni” csa-
ládját. Erika inkontinenciája végigvonul a művön, s bár az olvasó hamar megta-
lálja az okot, a kislány családja (látszólag) értetlenül áll a probléma előtt. Unoka-
testvérei gúnyolják Erikát, és születésnap tortáját bekenik ürülékkel, amit Erika
és Pista jóízűen elfogyaszt. Pintér újabb tabusértést követ el. Az állandóan bán-
talmazott gyerek már azt sem veszi észre, hogy egyetlen ajándékát is tönkretet-
ték, a kegyetlen apa pedig saját bőrén tapasztalja meg (bár nincs tudatában), mit
tett lányával. Az Erika problémájára adott reakciók egyértelmű képet festenek a
család problémamegoldó képességéről: nem kell tudomást venni a bajról, vagy
ha mégis muszáj, minden elintézhető néhány durva szóval és pofonnal.

Pintér a szerető és gondoskodó anya képét is lerombolja, s ezáltal újabb taburól
rántja le a leplet: nem csak a férfiak válhatnak bántalmazó családtagokká, ha-
nem a nők is. Az anya segítségével arra is rávilágít, hogy a verbális erőszak épp-

oly pusztító, mint a fizikai: Olga élete megrontójának tartja Erikát, és ezt többször kimondatja lányával. Pintér ekkor felvillantja az érem másik oldalát: az anya ugyanúgy áldozat, mint a lánya. A nőnek is el kell viselnie bántalmazó férje szavait és tetteit (akit valójában sosem szeretett), emellett betegséggel is küzd. Ekkora teher alatt könnyen megtörhet az ember, s úgy láthatja, egyszerűbb a gyermek, mint a bántalmazó férj ellen fordulni. Olga látszólag a vallásban keres megedékelt, de csupán azt éri el, hogy az álszentség kérdésköre is képbe kerül, melynek kapcsán elgondolkodtató, hogy az ember mit mutat a külvilágnak, és milyen valójában. Az asszony templomba járó, buzgó hívőnek vallja magát, valójában azonban épp olyan kegyetlen személyiség, mint férje. Olga karaktere kapcsán a betegség tabuja is előkerül: nem derül ki, hogy valóban rákos-e, vagy csupán férjének mondja ezt, remélve, hogy így elnézőbb lesz vele. Az olvasóban megfogalmazódik a kérdés, hogy etikus-e halálos betegséggel kapcsolatban hazudni. A drámaíró Miska karakterén keresztül a mentális betegséget is szóba hozza, mivel a férfi elmebeteg (legalábbis a rokonok annak állítják be), emiatt az erőszakos Pistának kell gondoskodnia bátyja családjáról is, s a dupla csapás még szörnyűbbé teszi az eseményeket. A fiúk hangot adnak apjuk iránti gyűlöletüknek („Az nem az apánk! Az egy elmebeteg!”²), amit Miska talán fel sem fog, de az olvasó a férfi helyett is megérzi a szavak elviselhetetlen súlyát.

Anikó, a másik családanya sem jobb sógornőjénél vagy annak férjénél: fiait rendszeresen veri, nem is titkolja, hogy Zoli és Tibi megkeserítik az életét. (Ennek ellenére a két fiú az Ödipusz-komplexus jeleit mutatja, amikor feleségül akarják venni anyjukat.³ Bár ezt a fejlődési szakaszt már ki kellett volna nőniük, de képtelenek voltak rá, mert sem apjukkal, sem nevelőapjukkal nem tudnak azonosulni.) Mindeközben ő is kiszolgáltatott helyzetben van Pistával szemben, mert a férfi vele próbál nemi életet élni felesége helyett. Nem csoda hát, hogy ilyen körülmények között a gyerekek rossz irányba fejlődnek: a fiúk legjobb játéknak egymás kigúnyolását találják, apjához hasonlóan a hétéves Erika is italozik néha, és képtelen különbséget tenni képzelet és valóság között. Azt hiszi, szeretett kutyája még mindig életben van, majd kénytelen lesz azonosulni vele, mikor szülei kutyaként kezdik kezelni. Pintér megmutatja, mit jelent az, ha szó szerint állatként bánnak az emberrel: Miska és Papa csak moslékot kap enni, Erikát lánccra veri az apja. Lajos bácsi látogatásán és meddő próbálkozásán keresztül Pintér arra hívja fel a figyelmet, milyen nehéz kívülállóként változtatni a katasztrófálissá fajult körülményeken, vagy megmenteni az áldozatul eső gyerekeket. Ezál-

² PINTÉR Béla, „A Sütemények Királynője”, in uő., *Drámák*, szerk. ENYEDI Éva, 81-110 (Budapest: Saxum Kiadó, 2013), 103. A továbbiakban a főszövegben *A Sütemények Királynőjéből* vett idézeteket oldalszámmal jelölöm.

³ N. KOLLÁR Katalin, SZABÓ Éva, szerk., *Pszichológia pedagógusoknak* (Budapest: Osiris Kiadó, 2004), 45., 506.

tal jó alkalom kínálkozik a szerző számára, hogy a korrupció kérdéskörét is beemelje a drámába: Pista mindenre felhatalmazva érzi magát azáltal, hogy rendőr alezredes, és megfenyegeti a tanítót, de a szerző ekkor felvillantja a hatalommal való visszaélés pozitív oldalát is, ugyanis Lajos Erika védelmének érdekében kívánja felhasználni hatalmát, és börtönbe juttatni Pistát.

Pintér sajátos dramaturgiai eszközökkel teszi még nyomasztóbbá a cselekményt: a helyszín mindvégig egy kör alakú forgószínpad, ahol nincs hová elbújni, így bármi történik, annak minden családtag szemtanúja. Pista a gyerekek szemeláttára próbál szeretkezni Anikóval, fülük hallatára biztatja Lajost a nők felpofozására, és a gyerekek hiába fordulnak el, vagy próbálnak nem odafigyelni, hiszen a traumák elől nincs menekvés. A szereplők által használt mondatokban pedig a szerző ötvözi a humort a kegyetlen igazsággal: PISTA: Én ezzel a kézzel soha nem ütöttem meg senkit! Ok nélkül. (101.); PISTA: Nem iszom többet, Olgikám. (...) Olga, adjál nekem konyakot, mert nagyon szenvedek! (108-109.); ERIKA: ...de csak egyszer volt, hogy nem volt [vacsora]. Meg többször is néha. (84.)

A teljes drámát aláfesti (vagy meg-megszakítja) az Erika által celebrált szentmise, melyhez minden szereplő csatlakozik, és együtt mondják a hívekre eső szövegrészeket. A kislány gyermeki világának megfelelően módosítja a frázisokat („A Kisvakond kegyelme, Mekk Mester szeretete és a Tomi Sztár egyesítő ereje legyen mindnyájatokkal!” 85). Pintér megmutatja, hogy egy bántalmazó közösségben mennyire üressé válnak a hitbuzgó szavak, s mindenki álszentnek tűnik, aki szájára veszi azokat. A legszentebb áldozat „eljátszása” kegyetlenül éles ellentétet jelent a káromkodásokkal és elcsattanó pofonokkal szemben. A szerző azt sugallja, ha Isten nem könyörül, bizony nekünk kell segítenünk embertársainkon.

A történet végén Pintér még egyet csavar az eseményeken, megfosztva ezzel az olvasót az utolsó reménysugártól is: az addig őrangyalként munkálkodó Lajos bácsiról kiderül, hogy ő a símaszkos gyerekgyilkos (és pedofil), aki még saját családjánál is nagyobb veszélyt jelent a kislányra. A szerző könyörtelenül mutatja meg, hogy senkiben sem lehet bízni, és nem engedi, hogy elfordítsuk fejünket az igazságtól: minden ember romlott, csak egyesek jobban titkolják, mások kevésbé. A férfi magát nevetségessé téve magyarázkodik a kislánynak, ironikus módon Pista aljasságát felismeri, de sajátját nem. Tettét megpróbálja helytálló érvekkel alátámasztani, s okfejtése közben felmerülhet a kérdés, vajon hogyan lehet segíteni egy lelkileg örökre megnyomorodott gyermekben, van-e egyáltalán más megoldás számára a halálon kívül. Az utóbbi kérdésre Pintér segítsége nélkül is egyértelmű a válasz, ám az előbbire már korántsem. Bár Erika megmenekül a dráma

végén, a befejezés mégsem hoz megnyugvást az olvasó számára: túl sok fájdalom marad feloldatlanul, és egyetlen emberhez méltó cselekedet sincs.

Drámájában Pintér megmutatja, hogyan képes egyetlen rossz ember tönkretenni az összes körülötte élőt, és mennyire nehéz kilépni egy bántalmazó családból. Az ilyen környezetben nevelkedő gyerekek helyzetére is felhívja az olvasó figyelmét, akiknek még kevesebb lehetőségük van a menekülésre, ám annál nagyobb lelki károkat szenvednek. A dráma a mindenkiben ott lakó embertelenségről mesél, és arról a fájdalmas igazságról, hogy senkiben sem lehet bízni. Az ezzel való szembenézés elkerülhetetlen, ám jobban járunk, ha hagyjuk, hogy a kíméletlen élet helyett Pintér (drámája) tanítson bennünket.

Örökbe fogadott fájdalom (Szutyok)

Pintér *Szutyok* című műve kilép a szocializmus által uralt világból, hogy a huszonegyedik századi Magyarországon találjon új témákra. A 2010-ben íródott és akörül játszódó dráma bizonyítja, hogy a modern és szabad Magyarország is bővelkedik a drámaíró számára ihletet jelentő erkölcsi problémákban és tabutémákban. A szerző ismét a családi gondokat helyezi középpontba, s jó érzéssel kombinálja azokat néhány, az egész társadalmat érintő nehézséggel. A gyermekvállalás mindennapi vágyából kiindulva mutatja meg, mi történik, ha az esélyteleneknek adott esély visszavonásra kerül.

Pintér már a dráma elején nehéz témával szembesíti olvasóját: a gyermektelenség és a meddőség kérdéskörével. A gyermeknemzéssel évek óta hiába próbálkozó Attilának és Irénnek a legnagyobb rémálma válik valóra, amikor (új) orvosuk közli velük, hogy sosem lehet saját gyermekük. A rengeteg lemondással és bánattal járó, sokszor eredménytelen próbálkozásokat a kapcsolat is megsínyli, gyakran menthetlenné válik. Meddig van értelme próbálkozni, és vajon mennyit bír el a két fél? Érdemes-e feláldozni a szerelmet a sikertelennek bizonyuló gyermekvállalás oltárán? Az orvosi beavatkozáson kívül persze van még egy lehetőség: az örökbefogadás. Pintér újabb érzékeny témát állít drámája középpontjába, s rávilágít, hogy a legnagyobb jóindulat által vezérelt tettek is végződhetnek tragédiával.

Irén és Attila rájönnek, hogy nincs más lehetőségük az örökbefogadáson kívül, ám ez máris konfliktust szül közöttük, ugyanis a férfi nem akarja másvalaki gyermekét magához venni. Vajon képesek lesznek-e a nevelőszülők valaha úgy szeretni a befogadott gyermeket, mintha sajátjuk volna? Irén méhét műtéti úton el kellett távolítani, ami teljesen összetöri az asszonyt, hiszen élettársának még lehet saját utódja, neki azonban már semmiképp. Megrendül az asszony önma-

gáról kialakított képe, többé nem érzi magát teljes értékű nőnek, s arra biztatja Attilát, keressen magának olyasvalakit, aki képes teherbe esni. Bizonyára sok meddő asszony fejében fordulnak meg hasonló gondolatok, pedig nem volna szabad abban a hitben élniük, hogy egy meg nem kapott lehetőség miatt kevesebbet érnek más nőtársaiknál. Attila és Irén helyzetét tovább nehezíti, hogy falujuk lakói tőlük várják, hogy fiatalokkal népesítsék be az egyre öregedő közösséget.

A pár látogatást tesz egy nevelőotthonban, ahol a gondozónővel folytatott beszélgetés során leszögezik, hogy csecsemőt szeretnének, de semmiképpen sem cigányt. Ez több problémára is ráirányítja az olvasó figyelmét: a nagyobb gyerekek sokszor esélyt sem kapnak az örökbefogadótól, mert a szülők úgy gondolhatják, őket már nem lehet a saját elképzeléseik szerint nevelni. A cigányokkal szembeni negatív előítélet az egész társadalmat érintő tabutémának tekinthető, Pintér épp emiatt alakítja úgy az eseményeket, hogy a kérdés a teljes drámát végig kísérje. Attiláék nemet mondanak a roma származású csecsemőre, feltehetően azért, mert a cigányokat eredendően rossznak tartják, pedig felnevelésével lerombolhatnák az előítéletet, s bizonyíthatnák azt is, hogy nincs rossz gyermek, csak rosszul nevelt. Az árvák között felfigyelnek Demján Rózsira (becenevén Szutyokra), aki nem cigány ugyan, de gyűlölettel fordul a világ felé, nehéz sorsának történetét nem rejti véka alá, s látszólag kimeríti a kezelhetetlen gyermek fogalmát. Ő maga is elismeri, hogy nagyon rossz természete van, Irén pedig azzal biztatja a lányt, hogy náluk majd megváltozik. Persze érthető, hogy a nő miért mondja ezt, de érdemes feltenni a kérdést, az-e az örökbefogadó szülő feladata, hogy megváltoztassa a gyermeket? Nem jár neki feltétel nélküli elfogadás és szeretet? Hogyan fogja érinteni, ha rájön, hogy a felnőttek nem önmagáért vették magukhoz, hanem azért a gyermekért, akit „faragni” akarnak belőle?

Rózszi azonban hamar megmutatja jó oldalát is, tudniillik hűséges barát, aki „vértestvére”, Romvári Anita nélkül nem hajlandó elhagyni az intézetet. Bár Irénék határozottan kijelentik, hogy mindkét lányt el akarják vinni magukkal, az csak később derül ki, hogy Anita cigány származású. Végül (meglepő módon) ez sem tartja vissza őket, segíteni akarnak a két árván, ezért – telve jóindulattal és szeretettel – hazatérnek velük. Bár a csővári lakosok azt ígérték Irénnek, segítik őket a nehéz időkben, mégis elszörnyednek és ítélni kezdenek, amikor a lányok felbukkannak a pár oldalán. Anita azonban rájön, hogyan tudja elfogadtatni (sőt megszerettetni) magát a közösség tagjaival: azt állítja magáról, hogy szülei és testvérei lövöldözés áldozatai lettek (ami utalás a 2008-2009-es, vagyis a darab jelen idejét közvetlenül megelőző romagyilkosságokra), emiatt került árvaházba. Ekkor a két idős férfi, Bandi és Pali bácsi rögtön étellel kínálják, amit addig hiába kért szép szóval a lány. Érdemes elgondolkodni azon, hogy Anita tiszteletteljes

viselkedését és árvaságának tényét nem tartották elég jó indoknak ahhoz, hogy befogadják a lányt. Esélyt sem kap, hiszen cigánylány, akinek biztosan önhibájából hányattatott a sorsa. Anita kénytelen hazudni, s olyan eszközökhöz nyúlni, melyekhez nem akart: ha „fajtáját” hazugnak tartják, ő kész azonosulni ezzel, és az emberek ellen fordítja előítéletüket.

A lányt végül mindenki elfogadja és megszereti, hiszen mindenben segít újdonsült szüleinek, alázattal fordul az őt körülvevő emberek felé. Rózsának azonban nem megy ilyen könnyen az alkalmazkodás, bár szereti Attiláékat, ezt nehezen (és gyakran rosszul) mutatja ki. Sajátos szeretetnyelvvel rendelkezik, s magára tetováltatja gondviselőinek nevét, akik megrökönyödnek a különös ajándék láttán. Nem a megfelelő pillanatot választva éppen ekkor közlik vele, hogy konzultáltak egy fogorvossal, aki kész rendbe hozni a lány szörnyen csúnya fogsorát. Rózsi megalázva érzi magát, mert szülei nem fogadják el kinézetét, képtelenek örülni a meglepetésnek, s Béla elhitette vele, hogy Irének nem önmagáért szeretik, csak a pénz kell nekik, amit az árvák után kapnak. Rózsi nehéz élete tehát az intézetben kívül sem lesz könnyebb, sőt még nagyobb érzelmi megpróbáltatásoknak van kitéve. Fontos a szándék, de önmagában mégsem elegendő, mert az árváknak nem elsősorban anyagi javakra, hanem szeretetre van szükségük, jóval többre, mint amennyit az intézetben valaha kaphatnának. Pintér megmutatja, hogyan fajul el a nem megfelelően szeretett Rózsi esete, és a sok fájdalom hogyan befolyásolja viselkedését.

A lány akaratlanul is útját állja nevelőapja sikerének, amikor hiányos angol-tudása miatt az Attila által rendezett előadás nem jut el egy neves színházi fesztiválra. A feszültség egyre fokozódik a férfi és a lány között, aki már az Anita iránt érzett haragját sem tudja többé magába fojtani, a testvéri féltékenység felülkerekedik a jóbaráti szereteten. Etus néni elveszett pénztárcáját a cigánylánynál találják meg, aki ezután sírva könyörög a közösség bocsánataért. Az emberek hajlandóak szemet hunyni az eset fölött, ám Rózsi teljesen felháborodik azon, hogy Anitát nem küldik vissza az intézetbe (nem egyértelmű, hogy tényleg Anita tette-e el a tárcát, vagy valaki a zsebébe rejtette). Ekkor Rózsi úgy dönt, nem hajlandó az általa álszentnek hitt emberek között élni, és ő tér vissza a gondozottak közé. Irén megnyugodva vallja be, hogy képtelen volt megszeretni a csúnya lányt, akinek a lelke a fogainál is feketébb.

A nő az olvasónak csalódást okozó pintéri karakter, mert mire kiderül róla, hogy álszent, addigra már kedvelhetővé vált: éppoly előítéletes a lánnyal szemben, mint mindenki más, és hirtelen tett ígéretéhez nem tudja tartani magát, meg sem próbálja szeretni Rózsit. Ezt követően minden álnokságról lehull a lepel, az öntörvényű lány ugyanis visszatér, és tudatja Irénnel, hogy Attila és Anita között

szerelmi viszony van, s közben arról is biztosítja, hogy ő maga nagyon szereti nevelőanyját. Irén ugyan elküldi a lányt, de hamarosan kiderül, hogy Attila és Anita valóban egymásba szerettek. A megcsalás problémája itt is felmerül, ráadásul meglehetősen etikátlan formában, hiszen Attila éppen nevelt lányával lépett félre. A két fél azzal próbál mentesíteni, hogy egymásba szerettek, ám a terhesség kapcsán ott a kérdés, vajon Attila tényleg szerelmes-e, vagy pusztán eszköznek tekinti a cigánylányt, akitől saját gyermeke születhet? Azt képzeli, megfelelő engesztelés volna, ha segítenének az egyedül maradó Irénnek, ám ez megalázó ajánlat az asszony számára. Rózsának tehát igaza lesz, Anita egyáltalán nem szent, ahogyan Attila is árulóvá vált, amikor nem tudott parancsolni vágyainak.

Irén ezután újra magához veszi az időközben cigány- és zsidóellenessé vált Rózsit, aki segít neki mielőbb kisbabához jutni. A lány karaktere meglehetősen ellentmondásos, hiszen úgy követeli másoktól, hogy tisztességesen és becsületesen éljenek, hogy ő maga nemzetiszocialista elveket vall: „Tisztességesen kell élni. Tudom, hogy az Attila mellett elszoktak ettől, de ha nem vette volna észre, itt már új világ kezdődött el!”⁴ Gyűlölettel fordul Attila és Anita születendő gyermeke felé, mert meg van győződve arról, hogy a férfi zsidó felmenőkkel rendelkezik, így olyan gyermeke születne, akinek nincs létjogosultsága, hiszen az apja zsidó, az anyja pedig cigány. Pintér rávilágít, meddig tud fajulni a romákkal szembeni, először ártalmatlannak tűnő előítélet, mely akár életeket is követelhet.

Rózszi rábeszéli Anitát, hogy szakítsa meg terhességét, így bosszút áll Attilán, s megakadályozza egy általa eredendően bűnösnek vélt gyermek születését. (Mindez az abortusz témáját is beemeli a drámába.) Rózszi ironikus módon úgy veszíti el életét, ahogy a második világháború alatt a náci Németország megszábadult a zsidó holttestektől: Attila a lángoló kemencébe löki, miután elvágta a torkát. Ezt követően Irén kisbabával a karján sétál be, és kezdetét veszi Attila bűnhődése: gyilkosság miatt börtönbe fog kerülni, elveszítette születendő gyermekét, és már arra sincs lehetősége, hogy Irén oldalán sajátjaként neveljen egy örökbe fogadott csecsemőt. E pintéri történet végén is csak megbánás és fájdalom marad, s kegyetlen módon ott ér véget, ahol az új élet kezdődik: egyedül Irén kap esélyt, s olvasóként csak remélhetjük, hogy tanult a történetekből.

Drámájában Pintér az örökbefogadási szándék mögött rejlő jólelkűséget veszi alapul, ám okulásunk érdekében fel is forgatja azt: megmutatja, hogy a jóindulat mellett milyen nehezen fér meg az előítéletesség, és hogy nem könnyű az előbbivel leküzdeni az utóbbit. Az olvasó ismét szembesül a könnyelmű döntések nagy

⁴ PINTÉR Béla, „Szutyok”, in uő., *Drámák...*, 149-195, 189.

arával és a mindenkiben ott lakó előítéletességgel, mely néha különösen alattomos formát ölt: már akkor is hibázunk, amikor csak külső alapján alkotunk véleményt a másikról. Pintér drámájában (nem is olyan mélyen) ott rejlik az örök érvényű üzenet, mely szerint önző tetteinket nincs jogunk mások boldogságának árán véghez vinni. Ezzel azonban nem olyan egyszerű szembenézni, mint átgazolni az embereken.

A zsarolás áldozatai (*Titkaink*)

Pintér egy későbbi, 2013-as drámájában, a *Titkaink*ban továbbra is érzékeny kérdéseket és tabutémákat feszeget, s a korábbiakhoz hasonlóan, felkavaró módon vegyíti ezeket. A történet ezúttal visszarepít *A Sütemények Királynőjéből* már ismerős nyolcvanas évekbe, Pintér azonban új témákat vesz elő a szocialista Magyarország kimeríthetetlen titoktárából: megmutatja, hogyan hat a magánéletre a politikai eredetű zsarolás, s hogyan vezet ez családok széteséséhez.

A dráma elején szóba kerül a korábban már (felületesen) érintett pedofília, ami itt a történet egyik magját képezi. A népzene gyűjtő Balla Bán István gyötrődve vallja be pszichológusának, hogy beteges vágyat érez hétéves nevelt lánya iránt. A tabu szempontjából mindez azért fontos, mert Pintér bepillantást enged a torzult szexualitású ember lelki világába, megmutatja, hogy a pedofiliával élők nem egytől egyig gonosztevők, néhányan nagyon is szenvednek speciális helyzetükben, és megpróbálnak szakembertől kérni segítséget. Istvánt megviseli mentális eredetű problémája, nehezen beszél róla, bármit megtenne a gyógyulás érdekében. Állítása szerint e gyermek az első, aki iránt furcsa érzései támadtak, de képtelen lenne kiélni rajta vágyait. Később kiderül, hogy mégis molesztálja a kislányt, de ez a helyzet sem abból áll, amire az olvasó először gondolna. Timike saját bevallása szerint kifejezetten élvezzi, hogy „megpuszilhatja a manócskát”, míg István próbál ellenállni, és végig lelkiismeret-furdalás gyötri, majd el is sírja magát, mert jól tudja, hogy nem volna szabad ezt művelnie az érte rajongó Timikével. A pedofil férfi ezúttal nem durva gyermekbántalmazóként tűnik fel, a kislány pedig látszólag nem traumaként éli meg a történeteket (bár kétségtelenül hatással lesznek fejlődésére). Arra is fény derül, hogy Istvánnak nehéz gyermek-kora volt, édesanyja korán meghalt, apja pedig gyakran megverte. A történet egy pontján álomszerű vízió gyötri a férfit, melyben Timike a rég elvesztett anyaként jelenik meg, ráadásul a pedofiliával vádolt Michael Jackson öltözetében. E jelenet megvilágítja az olvasó számára, hogy a férfi is bántalmazott gyerek volt, s bár ez árnyalja a róla kialakult képet, mégsem menti fel tettei alól.

István karakteréhez szorosan kapcsolódik egy másik fontos tabu, az ügynök-kérdés, mely a mai napig hatással van a magyar közéletre. Pintér ezúttal is az érem másik oldalát kívánja megmutatni, vagyis azt, hogy nincs jogunk ítélkezni az ügynökmúlttal rendelkezők felett, hiszen sokan zsarolás áldozatai lettek, és ennek ellenére is próbálták megvédeni barátaikat, szeretteiket. A hatalom emberei Istvánt akarják felhasználni jó barátja, Tatár Imre lebuktatására, aki rendszerellenes tevékenységet végez. István börtönbe kerülhet, és elveszítheti családtagjai, ismerősei szeretetét, megbecsülését, ha nem ír jelentéseket Imréről (aki a Vasfüggöny című szamizdat lap főszerkesztője). Annál, hogy mennyire erkölcsös egymás lehallgatása és elárulása, lényegesebb kérdés, hogy mit tehet az árulásra buzdított személy, és hogyan fog együtt élni döntésének következményeivel? Pintér nem várja, hogy az olvasó nyíltan állást foglaljon, de belülről mutatja meg, milyen kényes helyzet ez. Ezen a ponton érdemes szót ejteni Szujó Zsolt karakteréről, akit a szerző arra használ, hogy ismét szemléltesse, senkiben sem lehet bízni (bár ez a Kádár-korszakban nem olyan meglepő). Az olvasó eleinte talán rokonszenvez az együgyű, de lelkes férfivel, ám róla is hamar kiderül, hogy a párt embere, ráadásul ő felügyeli a besúgásra kényszerített Istvánt.

Hozzá hasonló szereplő Pánczél György, az MSZMP hűséges embere, akinek kötelessége gondoskodni a Vasfüggöny felszámolásáról. Ennek érdekében kész álszent tetteket is véghezvinni: úgy tesz, mintha Balla Bán elvtárs oldalán állna, hízelgésével próbálja engesztelni a megszarolt férfit, és Kossuth-díjjal kívánja megvesztegetni. Pintér a kétértelmű mondatokon keresztül sejteni engedi, hogy Pánczélnek is vannak olyan titkai, melyek a szocialista időkben bűnnek számítottak: „Kettesben akarok lenni Balla Bán elvtárral!”, „Ha valóban nincs ma estére programja, szívesen vendégül látnám magát a házamban. (...) Minden adott ahhoz, hogy egy igazán kellemes estét töltsünk el együtt.”⁵ Pozíciójából adódóan Pánczél György nem zsarolható, bár miért is volna szükség a hatalom hű robotosának megfenyegetésére? Csupán azon elvtársak titkait kell kitergetni, akik nem hajlandóak együttműködni. A megszarolt férfi próbál úgy tevékenykedni, hogy ne váljon Imre árulójává, de közben megadja a kommunistáknak, amit követelnek. Végül akaratlanul buktatja le barátját, emiatt még nagyobb lelkiismeret-furdalással kénytelen együtt élni, majd családját is elveszíti, és teljesen magára marad. Egyetlen látogatója Imre fia, Ferike lesz, aki iránt szintén kimondhatatlan vágyai támadnak. Miután újra egyedül marad, elhatalmasodik rajta a magány és a bűntudat, undorodik beteges vágyaitól, melyek elől nincs menek-

⁵ PINTÉR Béla, „Titkaink”, in uő., *Újabb drámák*, szerk. ENYEDI Éva, JÉKELY Anna, 7-55 (Budapest: Saxum Kiadó, 2018), 44., 45.

vés. Rájön, hogy a börtönön kívül van még egy „gyógymód” a pedofiliára és a szenvedésre: a halál. Jelképes módon úgy követ el öngyilkosságot, hogy többször ágyékon szúrja magát. A szerző megmutatja, hogyan esik valaki szó szerint a zsarolás áldozatává, amikor problémájára segítség helyett fenyegetést kap. Istvánt minden olyan ember jelképének tekinthetjük, akit ügynök léte felőrölt a zsarolásból fakadó lelkiismeret-furdalás.

A drámában megjelenő két pár kapcsán sok erkölcsi kérdés merül fel a szerelmet, a családot, az együttélést és a megcsalást illetően. Imre Beával él együtt, amit előző kapcsolatából (házasságából) született fia nehezen visel, a nő iránt érzett haragot Ferike nem tudja és nem is akarja leküzdeni. Bea azzal mentegetőzik a fiú előtt, hogy apjával szeretik egymást, de ez vajon megfelelő indok a korábbi házasság felbontására? Felmerül a kérdés, hogy önzés-e mások kárán új életet kezdeni, vagy a boldogság elérése érdekében mindent szabad? Ferikét mindenestre nem vigasztalja, hogy apja egy másik nő oldalán találta meg a helyét. Imrét bántja, hogy fia és volt felesége szenvednek nélküle, a kávézóban megszólaló dal (*Levél Apukához*) pedig tovább erősíti lelkiismeret-furdalását, és sírva fakad. Ferikét már nem tudja meghatni a látvány, apja túl sok csalódást okozott neki. Vajon be lehet-e gyógyítani a gyermek sebeit, aki szülei kapcsolatának megromlását kénytelen volt végignézni? Bea arról is beszél, hogy Imre és ő családot akarnak alapítani, amin a férfi nagyon meglepődik, bizonyára azt hiszi, Bea gyerek(ek)et szeretne. Bár nem derül ki, tényleg így van-e, de érdemes elgondolkodni a férfi reakcióján és a család fogalmán. Miért gondol Imre rögtön arra, hogy a nő családalapítás alatt gyermekvállalást ért? Hiszen nem pusztán akkor beszélhetünk családról, ha a házastársak szülőkként is funkcionálnak. Két (együtt élő) ember szeretetközössége már önmagában családot hoz létre, bár a szereplők esetét látva talán érdemes mielőbb tisztázni, hogyan viszonyul a két fél a gyermekvállaláshoz, mert az utólagos félreértések a kapcsolat rovására mehetnek. Imre és Bea nem csak e tekintetben nevezhető furcsa párnak, hiszen nagyon eltérően vélekednek a rendszerről, melyben élnek. Azonban Imre esetében a szív szava felülírja az ész törvényét: annak ellenére marad Beával, hogy a nő elvakultan isteníti a szocializmust (bár kérdéses, hogy meddig tartható fenn egy ilyen kapcsolat). Megfontolandó probléma az is, vajon tényleg a szerelem hajtja-e Imrét, vagy sokkal inkább az, hogy Bea nem hajlandó szeretkezni vele? István és Kata házasságát szintén megnehezíti a nemi élet hiánya, ennek kapcsán a hűtlenség problematikája merül fel: a férfi a saját lányaként nevelt Timikével csalja meg Katát, ami nemcsak erkölcstelen, hanem beteges cselekedet is.

A szerző ezúttal nem hagyja kérdések között az olvasót: a dráma végén minden szereplőn jól látszik a történetek hatása és rendszerhez való viszonyulásuk ered-

ménye. Szujó és Bea magasra jutottak a ranglétrán, amit annak köszönhetnek, hogy az új hatalmat éppúgy kiszolgálták, mint a régit. Timike személyisége negatív irányba fejlődött, hiszen agresszív felnőtt lett (és gyermekkori traumái talán nemi irányultságát is befolyásolták). Tatár Imre előbb börtönbe került, majd meghalt, fia pedig – bár sikeres zongoraművész lett – sosem tudott napirendre térni apja halála fölött.

Pintér ezúttal megmutatja, hogyan hat életekre és emberi kapcsolatokra a féltve őrzött titkok napvilágra kerülése, és milyen áldozatokat követel azok elrejtése. A zsaroló szocializmus képén keresztül világít rá, mennyire törékeny a magánélet, és milyen nehéz az állandóan változó emberek között élni. A szerző egyre súlyosabb tabukról rántja le a leplet, és nem fél megmutatni az érem mindkét oldalát: az ügynökök nem feltétlen saját akaratukból váltak árulókká, a pedofil vágyakkal élők pedig gyakran megviseli helyzetük, de ettől függetlenül felelniük kell tetteikért.

Összegzés

Pintér drámái nyugtalanítóak, olykor kegyetlenek, de minden esetben elérik, hogy az olvasó elmélkedni kezdjen a történeteken. A szerző jó érzéssel, pontosan ragadja meg az emberi természet árnyoldalait és a társadalom visszasságait, amikor egy látszólag hétköznapi történetben kombinálja azokat. Mindenkor ihatforrása maga az élet, legyen szó a szocialista időkről vagy mindarról, ami a huszonegyedik századi Magyarországon történik (történhet). Azokra a tragikus pontokra irányítja tekintetünket, ahonnan legszívesebben elkapnánk, de jó okkal teszi: ha képesek vagyunk szembenézni mindazzal, amiről beszél, akkor életre szóló tanulságokat vonhatunk le magunkkal és az emberekkel kapcsolatban. Pintér mindent elénk helyez, ami világlátásunk bővülését segítheti, csupán rajtunk múlik, hajlandóak vagyunk-e tágítani határainkon. Ezzel párhuzamosan az életmű is folyamatosan gyarapszik, darabjainak száma egyre nő, hosszú ideig alapot biztosítva a további elemzésekhez és vizsgálatokhoz. Pintér Béla kulcsfontosságú író, akinek drámái magukért beszélnek, bennünket pedig arra buzdítanak, hogy róluk beszéljünk.

Bibliográfia:

- N. KOLLÁR Katalin, SZABÓ Éva, szerk. *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest: Osiris Kiadó, 2004.
- ONDER Csaba szerk. *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből: Pintér Béla drámái*. In: Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Nova Series Tom. XXIII. Sectio Litterarum. Eger: Eszterházy Károly Egyetem, 2020.
- PINTÉR Béla. „A Sütemények Királynője”. In uő., *Drámák*, szerkesztette ENYEDI Éva, 81-110. Budapest: Saxum Kiadó, 2013.
- PINTÉR Béla. „Szutyok”. In uő., *Drámák*, szerkesztette ENYEDI Éva, 149-195. Budapest: Saxum Kiadó, 2013.
- PINTÉR Béla. „Titkaink”. In uő., *Újabb drámák*, szerkesztette ENYEDI Éva, JÉKELY Anna, 7-55. Budapest: Saxum Kiadó, 2018.